A gyurgyalag (Merops apiaster) fészkelő állományának helyzete Magyarországon (1997-2003)

Nagy Károly*, Szép Tibor, Bagdi Antal*, Gyurácz József*****
***Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület**
**** Nyíregyházi Főiskola, Környezettudományi Tanszék**
***** Berzsenyi Dániel Főiskola, Állattani Tanszék**

Az MME VI. Tudományos Ülésen elhangzott előadás rövid összefoglalója
Készült az MME Helyi Csoportjai részére.
Összeállította: Nagy Károly

A program előzményei

- A hazai költő állomány nagyságára vonatkozó ellentmondó adatok, valamint az utóbbi évtizedben a gyurgyalag házi méh fogyasztásából és fészkelő-hely választásából származó természetvédelmi konfliktusok miatt szükségessé vált egy átfogó monitoring és védelmi program beindítása.
- A faj állományának monitorozását a Nemzeti Biodiverzitás - monitorozó Rendszer könyvsorozatának madarakkal foglalkozó kötete is a minimális programba javasolja.
- Az MME Helyi csoportjai a 1990-es évek elejétől jelentős számban kezdtek el foglalkozni a faj vizsgálatával.

Az MME 1997-ben induló állományfelmérő és védelmi programjának főbb céljai

1. A hazai költő populáció nagyságának és eloszlásának egységes szempontok szerint történő monitorozása.
2. A költést és a költőhelyeket veszélyeztető tényezők feltárása.
3. A fészekaljak és a költőhelyek pusztulásának mérséklése.
4. A lakosság természetvédelmi szemléletformálása.

Adatgyűjtési módszerek

- Felmérőink a mintaterületi egységekben (2,5*2,5 km-es UTM kvadrátok) valamennyi potenciális fészkelő-helyet feltérképezték.
- A homok- ill. agyagbányák jegyzékét egyes területeken a megyei földhivatalok bocsátották a rendelkezésünkre.
- A terepi munkálatainkat elsősorban a fiókaetetés időszakában, a MME Ritka és Telepesen fészkelő madarak Monitoring programja (RTM) ajánlása szerint, június 15. és augusztus 15. között végeztük, egy-egy telepet lehetőleg minimum kétszer felkeresve.

Terepi megfigyelési módszerek
A költő gyurgyalag párok számát a következő módszerekkel határoztuk meg:
1. lakott üregek vizsgálata,
2. az etető madarak megfigyelése,
3. a telepen és környékén megfigyelt egyedek számlálása.

A felmérők erre a célra szerkesztett egységes adatlapon rögzítették,
1. a költő párok becsült számát,
2. a költőtelep pontos helyét és jellegét,
3. a fészkelést veszélyeztető tényezőket,
4. a fészkelő-helyek részletes paramétereit.

Adatfeldolgozás, elemzések

- A kitöltött adatlapokat az MME Monitoring Központja gyűjtötte össze, az adatokat számítógépes adatbázisokban rögzítette.
- Az adatokat MS Excel és Access ill. Dbase adatbázis kezelő szoftverekkel dolgoztuk fel és készítettük elő az elemzésekhez.
- A GIS elemzéseket ArcView és MapInfo Professional térinformatikai szoftverekkel végeztük.
- A gyakoriságra és az állományváltozásra vonatkozó statisztikai elemzéseket SPSS és TRIM programcsomaggal készítettük.

Kérdések *(melyekre a válaszokat kerestük)*

1. Hazánk mely területein fészkel a faj?
2. Milyen jellegű fészkelő-helyeken költ a hazai állomány?
3. Milyen tényezők veszélyeztetik a fészkelést?
4. Volt-e 1998-2003. között jelentős állományváltozás országos ill. regionális szinten?
5. Mekkora a hazai fészkelő állomány nagysága?

Eredmények

A fészkelő állomány eloszlása

1. Munkánk az egyes években 5000-27000 km² nagyságú területre terjedt ki, a hét év alatt összesen 29375 km²-en folytak felmérések.
2. A vizsgált területen átlagosan mintegy 10000 pár gyurgyalag fészkelését regisztráltuk.

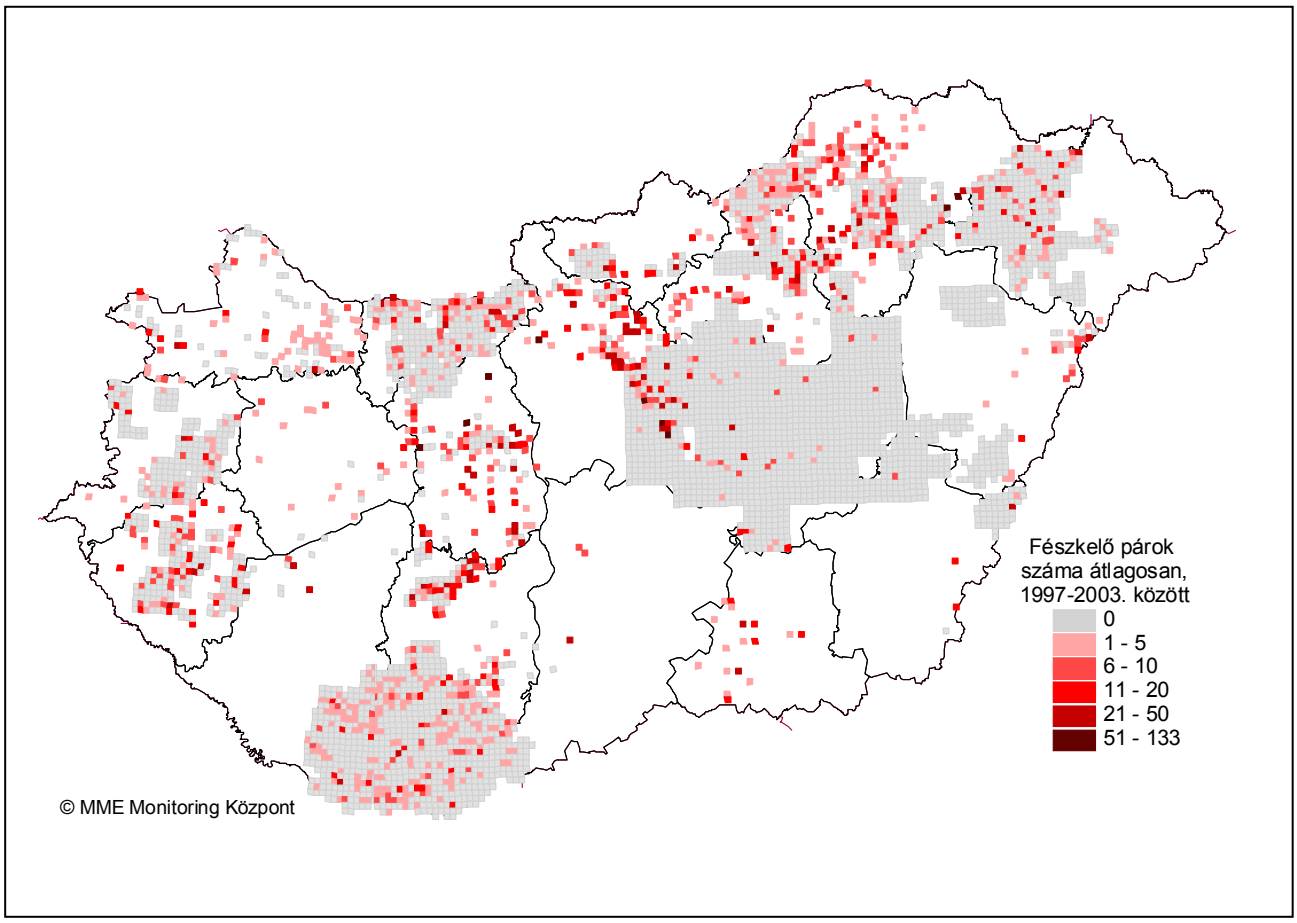

1. ábra: A gyurgyalag (Merops apiaster) fészkelő állományának eloszlása, az 1997-2003. közötti időszakban felmért területeken (Az összes felmért UTM négyzet 31,5%-át fedi le az ország teljes területének.)

A hazai állomány fészkelő-helyeinek jellege

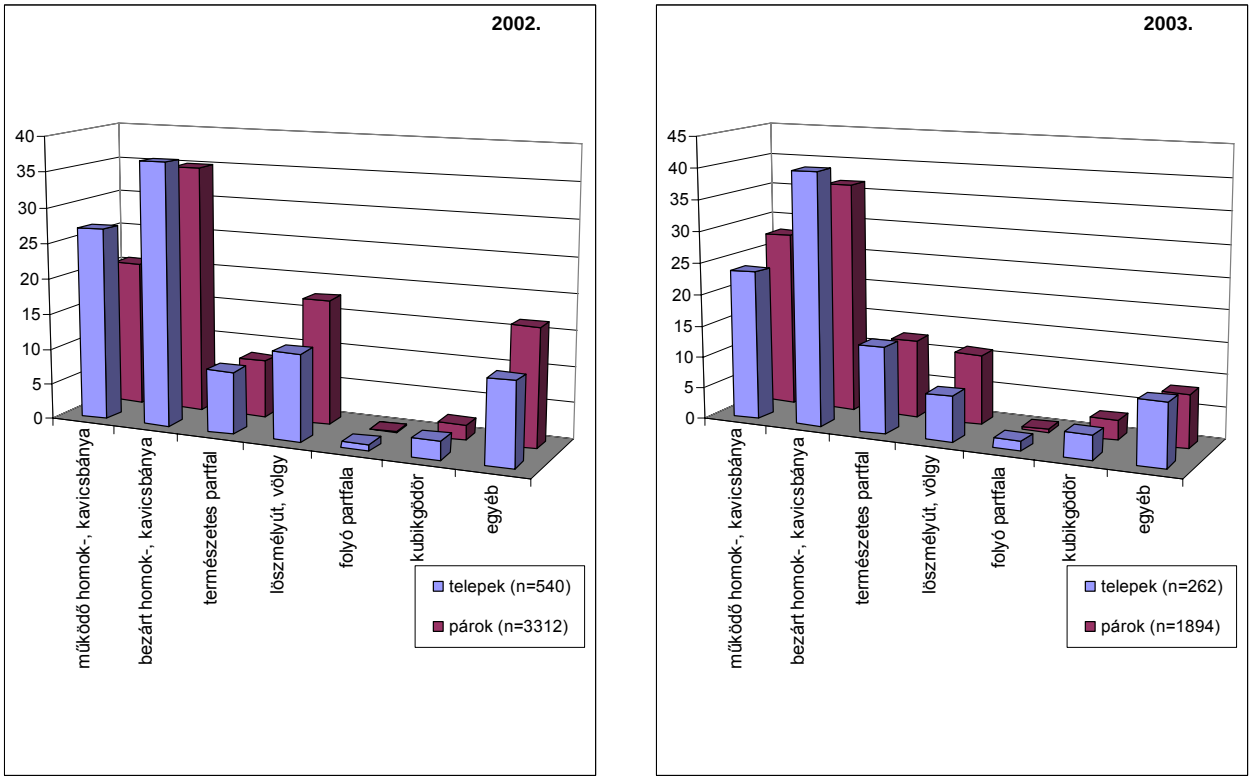

2. ábra: A fészkelő-helyek jellegének eloszlása 2002-ben és 2003-ban

A költést veszélyeztető tényezők

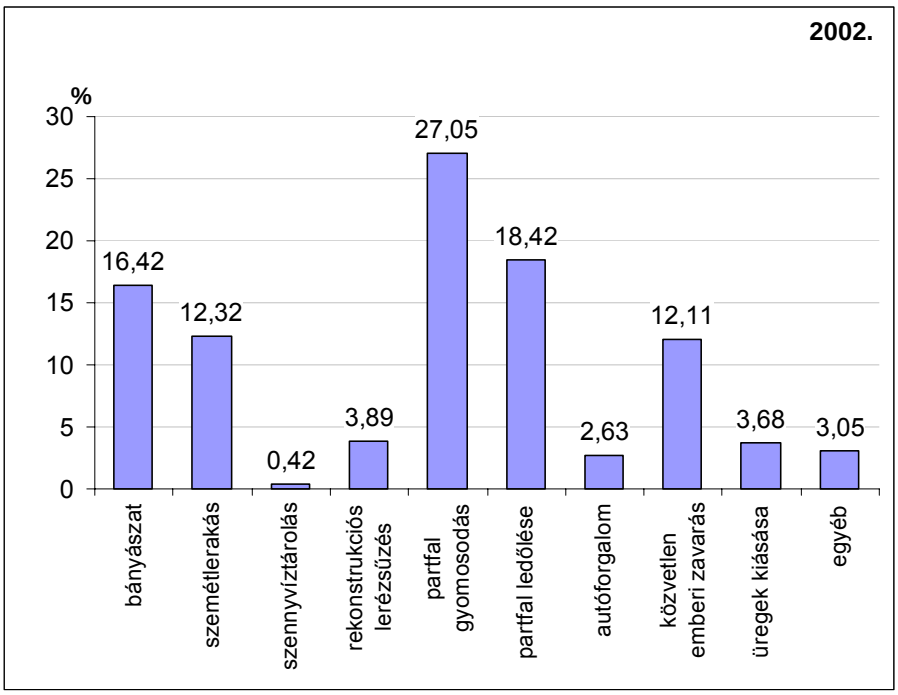

3. ábra: A költést veszélyeztető tényezők eloszlása 2002-ben (n=950)

A fészkelő állomány nagyságának változásai

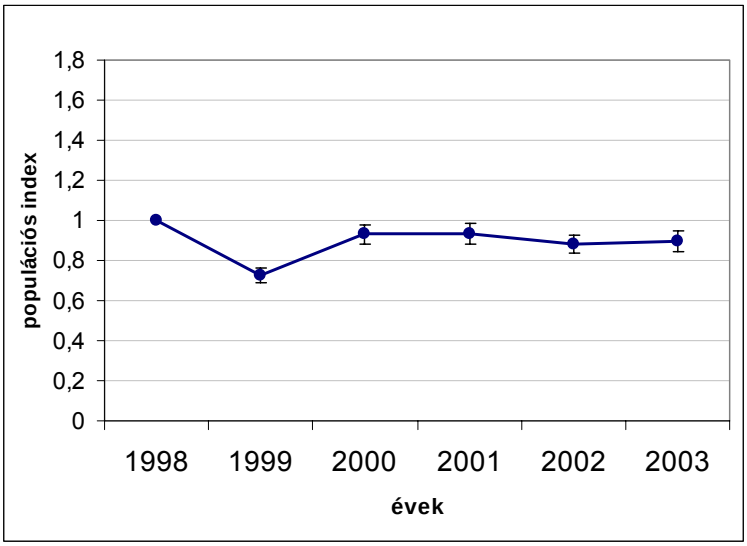

4. ábra: Az országos állománynagyság változása 1998-2003. között

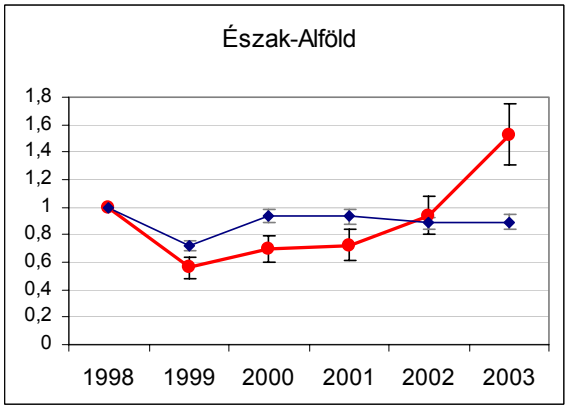

a.

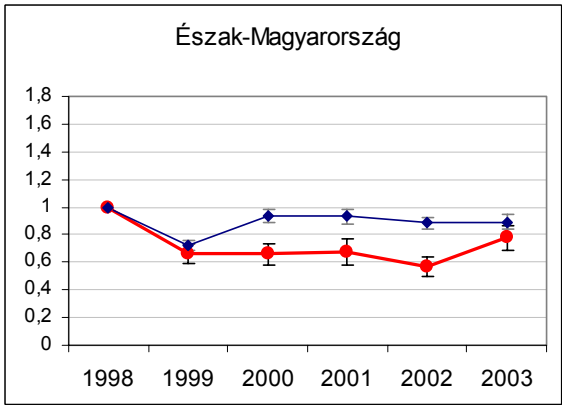

b.

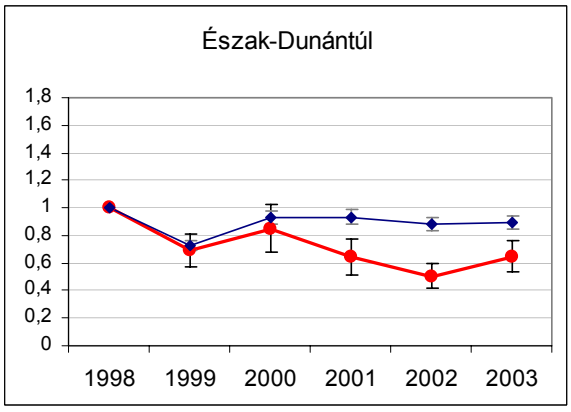

c.

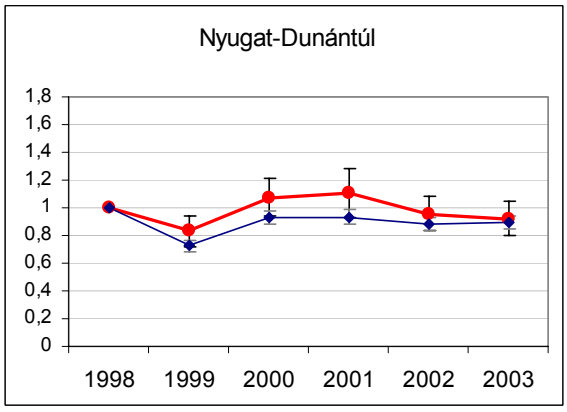

d.

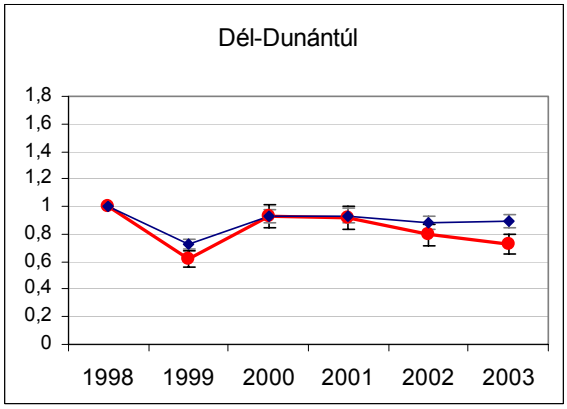

e.

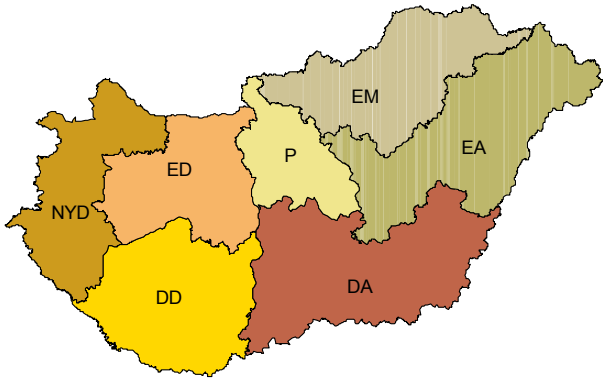

5 a-e. ábra: Regionális állományváltozások 1998-2003. között
(Pirossal jelölve a regionális trend, kékkel az országos trend)

A fészkelő állomány nagyságának becslése

Először nyílt alkalmunk az ország minden régiójában végzett mintavételezés alapján, megbecsülni a faj állományának nagyságát és annak változásait. (Korábbi irodalmi adatok néhány ezer páros állományadatokat közöltek.)
Az adatbázisaink felhasználásával végzett extrapoláció alapján az **1998-2003.** közötti időszakban **20000-30000** fészkelő párra tehető a hazai állomány!

Összegzés

1. A költőhelyek 92 százalékában kevesebb, mint 20 pár gyurgyalag költött, s az ilyen kis „telepeken" költött a felmért állomány 64 százaléka.
2. Napjainkban a fészkelő helyek 60-65 százaléka működő vagy bezárt homokbányákban van, s az állomány 55-65 százaléka költ ezekben a bányákban.
3. A költést veszélyeztető tényezők közül a függőleges földfalak ledőlése ill. a költési időszakban végzett bányászat (30-35%), a földfalak gyomosodása (25-30 %), a közvetlen emberi zavarás (10-15%) és a szemétlerakás (10-15%) a leggyakoribb.
4. Eredményeink alapján a faj hazai állománya csaknem egy nagyságrenddel nagyobb, mint azt korábban becsülték, ennek ellenére a fészkelő madarak továbbra is fokozott védelemre szorulnak, mivel jelentős részben zavart élőhelyeken költenek.

További kutatási lehetőségek *(melyek néhány Helyi Csoportunknál már folynak)*

- fészkelő állomány diszperziója, a be- és kivándorlás, területhűség
- a fészkelő állomány túlélése
- fészkelési ill. reprodukciós siker
- táplálék összetétel vizsgálatok

Köszönetnyilvánítás

Köszönet illeti felmérőinket, akik az elmúlt 7 évben részt vettek programunkban:
Agócs Péter, Antli István, Asztalos E., Bagdi Antal, Ballabás Gábor, Bank László és társai, Bartha Csaba és társai, Bátky Gellért, Beke István, Benei Béla, Bogyó Dávid, Boldogh Sándor, Csonka István, Csonka Péter, Czikora János, Dani K., Darázsi Zsolt és társai, Debreceni János, Erdődy Kornél, Farkas Roland, Fazekas Anna, Fenyvesi László, Görögh Zoltán, Grecs Anita, dr. Gyurácz József, Habarics Béla, dr. Hadarics Tibor, Hegedűs Dániel, Járvás András, Jusztin Balázs, Kabai Gábor, Katona Mihály, Kazsu Attila, Kelemen Tibor, Kertész Krisztina, dr. Kis Ernő, Kiss János, Kiss József, Kleszó András, Kovács Andor, Kovács Sándor ifj. és társai, Kováts László, Krúg Tibor, Laposa János, Láposi Attila, Lenner József, Mazsu István, Meizner Tibor, Mille János és társai, Molnár Csanád, Molnár István Lotár, Molnár Kadocsa, Molnár Richárd, Molnár Zoltán, Nagy Csaba, Nagy Csabáné, Nagy Károly, Nagy Krisztián, Nagy Lajos, Nagy László, Nagy Tamás, Nagy Zsolt, Nagyné Uhrin Henriett, Németh Attila, Nyemcsok József,Oravecz György, Osztopányi Judit, Papp László, Papp Sándor, Péli Réka, Petroszki György Attila, Pintér András,Pintér Lajos, Pintér Zsolt, Pócsi Ágnes, Pongrácz Ádám, Ragats Zsófia, Riezing Norbert, Rottenhoffer István, Salétli György, Sali István, Seres Nándor, Siklósi Máté, Steszkó Ferenc, Szabó Attila, Szabó D. Zoltán, Szakál László, Szanda István, Székely Balázs, Szelle Ernő, Szénási Valentin, Szentgyörgyi P., Szentmihályi Gábor, dr. Szép Tibor, Szilágyi Attila, Tarján Barna, Trungel László, Urbán László, Urbán Sándor, Ványi Róbert, Varga László, Varga Péter, Vasas András, Virók V., Weszelinov Ottó

Köszönettel tartozunk a program anyagi támogatóinak!
Fő támogató a KÖM ill. KvVM - KKA, KAC ill. KÖVICE pályázati keretei.